

مشارکت مالی مقاسطه (IFS)

بیژن بیدآباد^۱

چکیده

مشارکت مالی مقاسطه^۲ (IFS) زیرسیستمی از بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) می‌باشد و در این ارتباط دستورالعمها و تشکیلات و سازمان و رویه‌های گردش کار و سازوکارهای الکترونیکی و قراردادهای آن مشابهت بسیار زیادی با مفاد مطرح شده در سیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS دارند. در این نوع مشارکت اساس تعیین نرخ بهره، نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه وجوه با دریافت حق‌العمل و در مقام وکیل و یا عامل، کارمزد دریافت نموده و در عوض ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به تأمین کننده منابع (سپرده‌گذار) وی را برای مشارکت در فعالیت سرمایه‌گذاری عامل فراهم می‌آورد. در مشارکت مالی مقاسطه سهم الشرکه سپرده‌گذار به اقساط تا مدت زمان خاصی به وی باز می‌گردد و مالکیت طرح نهایتاً به مجری منتقل می‌شود. در این طرح ابداعات مالی بدیع گواهی مقاسطه، گواهی مقاسطه مشارکت و گواهی مقاسطه اجاره استفاده می‌شود که در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی نقش مهمی ایفا خواهد کرد. تأمین کننده منابع برای مشارکت در پروژه خاص گواهی دیجیتال دریافت می‌نماید که در بازار گواهی راستین در اینترنت قابل معامله می‌باشد.

کلید واژه: مقاسطه؛ مشارکت در سود و زیان راستین؛ PLS؛ بانکداری اسلامی؛ بانکداری بدون ربا؛ بانکداری راستین

مقدمه

استقرار واقعی بانکداری اسلامی بدون ربا می‌تواند بسیاری از معضلات اقتصادی و مالی مهم در سطح جهان نظیر وقوع بحران‌ها را برطرف نماید.^۳ مشارکت مالی مقاسطه برای الحاق به سیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) بانک ملی ایران طراحی گردید تا بخشی از کمبودهای آن را جبران نماید. تأمین مالی مقاسطه (IFS)^۴ زمینه را

^۱ دکتر بیژن بیدآباد، مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران <http://www.bidabad.ir/> bijan@bidabad.ir

^۲ Installment Financial Sharing (IFS)

^۳ بیدآباد، بیژن، جلوگیری از نوسانات و بحرانهای اقتصادی ادواری با ابزار نوین مالی و اصلاح ساختار بانکی، ۱۳۸۹.

<http://www.bidabad.ir/doc/bohran-va-abzare-mali.pdf>

بیژن بیدآباد. تثبیت ادوار تجاری با بانکداری مشارکت در سود و زیان و اقتصاد اخلاق.

<http://www.bidabad.ir/doc/pls-business-cycles.pdf>

^۴ بیژن بیدآباد، طرح تفصیلی مشارکت مالی مقاسطه (IFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، ۱۳۹۰.

برای سپرده‌گذاران و مشارکت آنها در طرح‌های سرمایه‌گذاری که مجری تمایل به حفظ مالکیت طرح خود را دارد و یا سپرده‌گذار مایل به دریافت عواید سپرده‌گذاری خود به صورت ادواری (مثلاً ماهیانه، فصلی یا سالیانه) می‌باشد را فراهم می‌آورد. این طرح یکی از زیرسیستم‌های بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)^۵ می‌باشد در این ارتباط دستورالعملها و تشکیلات و سازمان^۶ و رویه‌های گردش کار و سازوکارهای الکترونیک و قراردادهای مشابهت بسیار زیادی با سیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین دارند و ذیل سیستم پایه مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) قرار می‌گیرد لذا بسیاری از موارد لازم در این زیرسیستم در گزارشات تفصیلی طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS توضیح داده شده است.

تأمین مالی مقاسطه IFS

در این زیرسیستم همانند زیرسیستم‌های تأمین مالی جعاله (JFS)^۷ و «مشارکت مالی مضاربه MFS»^۸ صرف‌نظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد بدون تعیین نرخ بهره در اقساط یا اجاره، نرخ بازدهی منابع در بخش حقیقی اقتصاد مبنای توزیع بازدهی و بازگشت عواید سرمایه‌گذاری به سپرده‌گذار می‌باشد و بانک به عنوان واسطه و جوه با دریافت حق‌العمل و در مقام عامل سپرده‌گذار، کارمزد دریافت نموده و در عوض ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذار زمینه لازم را برای مشارکت منابع وی در فعالیت سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذار فراهم می‌آورد. بازدهی اعم از برگشت اصل سرمایه و بازدهی ناشی از انجام این فعالیت بصورت ادواری به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذاران منتقل و مجری نهایتاً مالکیت سرمایه‌گذاری را در پایان اقساط بدست خواهد آورد. بر این اساس بانک عامل می‌تواند سپرده سپرده‌گذار را بر اساس تشخیص سپرده‌گذار در طرح‌های تأمین مالی مقاسطه مورد نظر سپرده‌گذار سرمایه‌گذاری نموده و سرمایه و بازدهی حاصل از طرح را بین سپرده‌گذاران و مجری تقسیم نماید و اصل سرمایه سپرده‌گذار و عواید طرح را بصورت اقساط به وی منتقل و در نهایت مالکیت طرح را به مجری واگذار نماید. سود و زیان واقعی بر اساس ضوابط مربوطه بین آنان در چارچوب دستورالعملهای مدون تقسیم خواهد شد. در این رابطه بانک در اجرای وظیفه واسطه‌گری مالی خود سرمایه و منافع حاصل از سرمایه‌گذاری را پس از کسر حق‌العمل به صاحبان منابع پولی یعنی مجری و سپرده‌گذاران انتقال می‌دهد. مجری مالکیت طرح را در طول زمان و سپرده‌گذار منابع مالی و عواید آن را بصورت اقساطی بدست خواهند آورد.

بانک در قالب عقد جعاله با سپرده‌گذار و سه عقد جدید «مقاسطه»، «مقاسطه اجاره» «مقاسطه مشارکت» با مجری،

^۵ بیژن بیدآباد و همکاران، طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.

^۶ بیژن بیدآباد، مسعود صفرزاده نساجی، ژینا آقاییگی، سازمان و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) در بانک ملی ایران. اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، ۱۳۸۹. <http://www.bidabad.ir/doc/PLS-organization.pdf>

^۷ بیژن بیدآباد و همکاران، طرح تفصیلی مشارکت مالی جعاله (JFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، بانک ملی ایران، تهران ۱۳۸۹.

^۸ بیژن بیدآباد و همکاران، طرح تفصیلی مشارکت مالی مضاربه (MFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، بانک ملی ایران، تهران ۱۳۸۹.

قراردادهایی بین سپرده‌گذار، مجری و بانک تدوین نموده تا بر اساس نظر سپرده‌گذاران در طرح مورد نظر ایشان، شرایط آنها را در مشارکت مالی با مجری فراهم آورد.

در تأمین مالی مقاسطه بانک واحدی است که به نمایندگی سپرده‌گذار منابع سپرده‌ای سپرده‌گذار را به متقاضیان منابع مالی تخصیص می‌دهد و طبق قراردادهای مشخص سود یا زیان حاصله، بین سپرده‌گذار، بانک و مجری تقسیم می‌شود و بانک حق‌العمل دریافت می‌نماید. مجری شخصیتی حقیقی و یا حقوقی است که منابع نقدی سپرده‌گذار را طبق قرارداد مشخص اخذ و اقدام به فعالیت سرمایه‌گذاری مشخص می‌نماید. سپرده‌گذار عهده‌دار تأمین بخشی از سرمایه نقدی مورد نیاز مجری می‌گردد و مجری به منظور حسن اجرای تعهدات خود تضمین مناسب به بانک ارائه می‌نماید. امین واحدی است که امور نظارتی فرآیند «تأمین مالی مقاسطه (IFS)» را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح به عهده دارد.

در تأمین مالی مقاسطه (IFS) ابزارها و ابداعات مالی بدیعی نظیر گواهی‌های مقاسطه و مقاسطه اجاره و مقاسطه مشارکت، شرایط جدید مشارکت سپرده‌گذاران را برای طرح‌های سرمایه‌گذاری فراهم می‌آورد. این گواهی‌ها به عنوان یک دارایی قابل خرید و فروش در بازار گواهی‌راستین^۹ در اینترنت به صورت دیجیتالی صادر می‌گردد. دارندگان این گواهی‌ها می‌توانند از طریق شبکه اینترنت اقدام به انتقال یا خرید و فروش این برگه‌ها نموده و لذا این گواهی‌ها قابلیت خرید و فروش بین‌المللی می‌یابد.

سپرده‌گذار از طریق مراجعه به پورتال اطلاع‌رسانی سامانه اینترنتی بازار گواهی‌راستین، با شرایط و مقررات سپرده‌گذاری آشنا شده و طرح مورد نظر خود را انتخاب می‌نماید. پس از انعقاد قرارداد و ثبت آن، سیستم به صورت خودکار اقدام به صدور گواهی می‌نماید. پس از پایان دوره ساخت و با گذشت هر دوره مالی مجری طرح زیر نظر واحد امین بانک سهم سرمایه و سود را محاسبه و از طریق بانک به مشتری پرداخت می‌نماید.

مجری نیز با مراجعه به شعب طرح مشارکت در سود و زیان راستین پیشنهاد مشارکت مالی مقاسطه خود را به بانک ارائه می‌نماید. سپس ضمن اطلاع‌رسانی به مجری در خصوص شرایط و مقررات مشارکت وجه مربوطه به ارائه پیشنهاد (مطابق دستورالعمل مربوطه) از مجری دریافت و اطلاعات مربوط به طرح پیشنهادی شامل طرحنامه که متضمن توجیه اقتصادی، فنی و مالی طرح و سایر اطلاعات مربوطه می‌باشد از مجری اخذ می‌گردد. واحد ارزیابی بر اساس سوابق مجری طبق دستورالعمل‌های مربوطه اقدام به ارزیابی مجری نموده و در صورت احراز توانایی و اهلیت مجری گزارش مربوطه را به اداره PLS ارسال می‌نماید. در صورت مثبت بودن ارزیابی طرح بر اساس دستورالعمل‌های مربوطه نوع و میزان وثایق یا تضمینات مربوطه تعیین و با انعقاد قرارداد منابع درخواستی و مصوب در قالب قرارداد در اختیار مجری قرار خواهد گرفت. کلیه مدارک و مستندات طبق دستورالعمل مربوطه شامل شرح موضوع مشارکت، بودجه‌بندی، برنامه زمان‌بندی، منابع مورد نیاز و نحوه مصرف منابع، نحوه اجرای طرح، فازبندی، نحوه کنترل کیفیت،

^۹ بیژن بیدآباد، محمد صفائی پور. چارچوب بازار الکترونیکی معاملات گواهی مشارکت/پذیره در قالب طرح مشارکت در سود و زیان (PLS). پنجمین همایش تجارت الکترونیکی، ۴-۳ آذر ۱۳۸۷، وزارت بازرگانی، تهران.

نحوه گزارش دهی و چگونگی اتمام و اقساط طرح می‌بایست توسط مجری به واحد ارزیابی تحویل گردد. گزارشهای واحد امین ملاک کلیه عملیات مجری قرار خواهد گرفت.

در پایان مرحله ساخت طبق دستورالعمل‌ها و فرمول‌های مربوطه میزان اقساط، اجاره و بازدهی ادواری طرح و کارمزد سهم بانک توسط نرم افزار واحد حسابداری/ ممیزی محاسبه خواهد گردید. سهم مجری و سپرده گذار تعیین و با توجه به نوع تأمین مالی مقاسطه نحوه پرداخت اقساط و اجاره و بازدهی (سود یا زیان) به سپرده گذار توسط مجری مشخص خواهد شد. در صورت وجود توقف، میزان تاخیر و ضرر ناشی از تاخیر طبق دستورالعمل مربوطه تعیین و محاسبه می‌گردد. کلیه عملیات بر اساس دستورالعمل‌های تدوین شده می‌باشد. ساختار و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS نیز برای زیرسیستم «تأمین مالی مقاسطه (IFS)» مورد استفاده قرار می‌گیرد.

عقد مقاسطه

در لغتنامه دهخدا^{۱۰} قسط به معنی عدل و داد است و به معنی بهره از هر چیزی و یا حصه و نصیب، مقدار، رزق، ترازو، پیمان، کوزه و جزء از دین تقسیط شده که بدان نجم نیز گویند و جمع آن اقساط است نیز آمده است. قسط به معنی عدل و داد کردن و از مصادری است که صفت واقع می‌شود و واحد و جمع در آن یکسان است؛ در معنی متضاد نیز بکار برده شده و قسط جور و بیدادگری کردن و از حق بازگردیدن و نیز پریشان و پراکنده نمودن چیزی را گویند. قسوط به هر دو معنی اخیر بکار برده شده است. مقاسطه از باب مفاعله یکی از بابهای ثلاثی مزید در صرف عربی است و معنی مفاعله این است که یکی با دیگری آن کند که او با وی کرده است و مقاسطه به معنی قسط کردن با دیگری معنی دهد و به معنی قسط کردن با یکدیگر می‌باشد. مُقسِط به معنی دادگر آمده و قاسط نیز به همین معنی و به معنی متضاد آن یعنی جائز نیز استعمال شده است. اقساط جمع قسط به معنی حصه‌های مساوی و برابر ذکر شده و اقساط مصدر و به معنی عدل و داد کردن است. مقسطه به معنی به اقساط است.

در این مقاله مقاسطه به معنی قسط کردن با دیگری به مفهوم برگرداندن مال به صاحب آن به اقساط در حصه‌های متعدد بکار برده می‌شود. واژه‌های مُقسِط و قاسِط^{۱۱} در اینجا به معنی قسط گیرنده و قسط دهنده استفاده می‌شوند. مقاسطه عقدی لازم تعریف می‌شود که نمی‌توان برخلاف آن عمل کرد و آن را فسخ نمود مگر در محدوده‌های اختیارات. فسخ در عقد لازم بایستی در عقد شرط شود. بعضی از عقود نسبت به یک طرف جایز و نسبت به طرف دیگر حالت لازم را دارد ولی در مقاسطه اینگونه نیست. مقاسطه از عقود تملیکی و عهدی است. عقد تملیکی عقدی است که در آن مالکیت وجود داشته باشد مثل اجاره که مالکیت منافع در آن صورت می‌گیرد. موضوع بعضی از عقود، مالکیت نیست بلکه تعهد می‌باشد. به این عقود، عقود عهدی گفته می‌شود مثل قرارداد پیمانکاری. عقود «مقاسطه» و «مقاسطه اجاره» و «مقاسطه

^{۱۰} دهخدا، علی اکبر. لغتنامه. <http://www.loghatnaameh.com>

^{۱۱} قاسط، مقسط و کردوس فرزندان زهیر بن حرث تغلبی منسوب به قبیله تغلب بن وائل از اعراب عدنانی از اهالی کوفه سه برادر شهید از اصحاب حضرات علی ع، حسن ع و حسین ع بودند و در جنگ‌های امیرالمؤمنین علی ع در رکاب آن حضرت جهاد کردند و سه برادر در واقعه کربلا شبانه خود را از کوفه به کربلا رسانیده و در عاشورای سال ۶۱ هجری قمری به شهادت رسیدند. پیکر مطهر این شهیدان در سرزمین کربلا مدفون است. موسوی، محمد صالح، شهدای انقلاب کربلا، تحقیقی پیرامون ۱۴۵ شهید کربلا، نشر: دارالکتاب، ۱۳۸۸.

مشارکت» از عقود معین نبوده و در قوانین موضوعه تصریح مستقیم ندارند ولی اجزاء عملیاتی آن‌ها از ترکیب سایر عقود مصرح در قانون مدنی نظیر اجاره و شرکت قابل استحصال است. به این عبارت این عقود نه در قرارداد بلکه در عقد مستحدثه می‌باشند. مقاسطه با فروش اقساطی متفاوت است و همچنین مقاسطه اجاره با عقد اجاره به شرط تملیک تفاوت دارد.

فروش اقساطی واگذاری عین به بهای معلوم به غیر می‌باشد بطوریکه بهای کالا در سررسیدهای معین دریافت گردد. ولی مقاسطه قراردادی است که مقسط تمام یا بخشی از منابع را می‌دهد و قاسط با پرداخت بخش دیگر اقدام به سرمایه‌گذاری در مقسطه نموده و سپس قاسط سهم الشرکه مقسط را به صورت اقساط به مقسط پرداخت و در نهایت کل مقسطه را مالک می‌شود. اجاره به شرط تملیک عقد اجاره‌ای است که مستأجر در پایان مدت اجاره عین مستأجره را مالک می‌شود. ولی مقاسطه اجاره قراردادی است که مقسط تمام یا بخشی از منابع را می‌دهد و قاسط با تأمین بخش دیگر اقدام به سرمایه‌گذاری در مقسطه نموده و سپس قاسط سهم الشرکه مقسط را متناسب با میزان و با توجه به مدت مشارکت مقسط از عین و منافع (اجاره) مقسطه به صورت اقساط به مقسط پرداخت و نهایتاً کل مقسطه را مالک می‌شود.

مقاسطه

مقاسطه: عقدی است که مقسط (سپرده‌گذار) تمام یا بخشی از منابع را می‌دهد و قاسط (مجری) با پرداخت بخش دیگر اقدام به سرمایه‌گذاری در مقسطه (طرح) نموده و سپس قاسط (مجری) سهم الشرکه مقسط (سپرده‌گذار یا سپرده‌گذاران) را به صورت اقساط به مقسط (سپرده‌گذار) پرداخت و در نهایت قاسط (مجری) کل مقسطه (طرح) را مالک می‌شود. مقاسطه در مورد طرح‌های پایانیپذیر با صدور گواهی مقاسطه انجام می‌شود. در مقاسطه طرح‌های پایانیپذیر مجری می‌تواند شخصیتی حقیقی یا حقوقی داشته باشد. مقسط (سپرده‌گذار) تا زمان استهلاک سهم خود در طرح مستحق دریافت اقساط از مورد مشارکت می‌باشد و پس از آن مقسطه (طرح) به تملک قاسط (مجری) درآمده و مشارکت به خاتمه می‌رسد. چنانچه بسته به نوع قرارداد همچنان در طرح پایان‌ناپذیر قرارداد بر مبنای پرداخت اجاره دوره‌ای به مقسط تنظیم شود مقاسطه در مورد اینگونه طرح‌ها با صدور گواهی مقاسطه اجاره انجام می‌شود.

در مقاسطه اجاره طرح‌های پایانیپذیر مجری شخصیتی اعم از حقیقی یا حقوقی دارد. مقسط (سپرده‌گذار) تا زمان استهلاک سهم خود در طرح مستحق دریافت اقساط از مورد مشارکت بعلاوه اجاره مورد مشارکت (طرح) می‌باشد و پس از آن مقسطه (طرح) به تملک قاسط (مجری) درآمده و مشارکت به خاتمه می‌رسد. مبلغ اجاره هنگام قرارداد به عنوان مبالغ معینی برای دوره‌های بازپرداخت و یا به صورت سهمی از ارزش تقویمی طرح در انتهای دوره ساخت مشخص و در قرارداد ذکر می‌شوند. الزامی بر ثابت بودن مبلغ اجاره برای دوره‌های مختلف بازپرداخت وجود ندارد ولی الزاماً باید در هنگام قرارداد مشخص شوند.

مقاسطه اجاره: عقدی است که مقسط (سپرده‌گذار) تمام یا بخشی از منابع را می‌دهد و قاسط (مجری) با پرداخت بخش دیگر اقدام به سرمایه‌گذاری در مقسطه (طرح) نموده و مقسطه در اجاره قاسط قرار می‌گیرد. سپس قاسط سهم الشرکه مقسط را متناسب با میزان و با توجه به مدت مشارکت مقسط از عین (ارزش تقویم شده طرح به قیمت روز در انتهای دوره عملیات اجرائی) و منافع مقسطه (اجاره طرح) به صورت مجموع اقساط و اجاره به صورت دوره‌ای و در پایان هر دوره مالی به مقسط پرداخت و در زمان استهلاک سهم مقسط کل مقسطه را مالک می‌شود. مبلغ اجاره یا نسبت آن از

سهم مقسط از ارزش طرح (در پایان عملیات اجرائی) از پیش توسط مقسط و قاسط شرط می‌شود. مبالغ اجاره در دوره‌های مختلف می‌تواند نامساوی باشند.

در مقاسطه طرح‌های پایان‌ناپذیر مجری شخصیتی حقوقی دارد. مقسط (سپرده‌گذار) تا زمان استهلاك سهم خود در طرح مستحق دریافت اقساط از مورد مشارکت بعلاوه سهمی از بازدهی مورد مشارکت (طرح) می‌باشد و پس از آن مقسطه (طرح) به تملک قاسط (مجری) درآمده و مشارکت به خاتمه می‌رسد. در این حالت بانک هنگام عقد قرارداد اقدام به صدور گواهی مقاسطه مشارکت می‌نماید.

مقاسطه مشارکت: عقدی است که مقسط (سپرده‌گذار) تمام یا بخشی از منابع را می‌دهد و قاسط (مجری) با پرداخت بخش دیگر اقدام به سرمایه‌گذاری در مقسطه (طرح) نموده و مقسطه در اختیار قاسط قرار می‌گیرد. سپس قاسط سهم‌الشرکه مقسط را متناسب با میزان و با توجه به مدت مشارکت مقسط از عین (ارزش تقویم شده طرح به قیمت روز در انتهای عملیات اجرائی) و بازدهی مقسطه به صورت مجموع اقساط و بازدهی دوره‌ای و در پایان هر دوره مالی به مقسط پرداخت و در زمان استهلاك سهم مقسط کل مقسطه (طرح) را مالک می‌شود.

گواهی مقاسطه برگه بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین منتشر می‌شود. دارندگان این گواهی‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت خود در عین حاصل از اجرای طرح مربوطه تا زمان استهلاك سهم منابع سپرده‌گذار برای مدتی معین که تابع ویژگی‌های مشارکت و طرح و پرداخت‌های دوره‌ای می‌باشد شریک می‌باشند. دریافت‌های سپرده‌گذار بصورت دوره‌ای و در انتهای هر دوره مالی خواهد بود. پس از اتمام اقساط مقرر مالکیت طرح کاملاً به مجری تعلق می‌گیرد.

گواهی مقاسطه اجاره برگه بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجاره طرح) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این گواهی‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت خود در عین حاصل از اجرای طرح و اجاره آن به مجری تا زمان استهلاك سهم منابع سپرده‌گذار برای مدتی معین که تابع ویژگی‌های مشارکت و طرح و پرداخت‌های دوره‌ای می‌باشد شریک می‌باشند. دریافت‌های سپرده‌گذار بصورت دوره‌ای و در انتهای هر دوره مالی خواهد بود. پس از اتمام اقساط و اجاره مقرر مالکیت طرح کاملاً به مجری تعلق می‌گیرد.

گواهی مقاسطه مشارکت برگه بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان منتشر می‌شود. دارندگان این گواهی‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت خود در عین و بازدهی حاصل از اجرای طرح مربوطه تا زمان استهلاك سهم منابع سپرده‌گذار برای مدتی معین که تابع ویژگی‌های مشارکت و طرح و پرداخت‌های دوره‌ای می‌باشد شریک می‌باشند. دریافت‌های سپرده‌گذار بصورت دوره‌ای و در انتهای هر دوره مالی خواهد بود. پس از اتمام اقساط مقرر و پرداخت سود یا زیان طرح تا آن زمان به سپرده‌گذار، مالکیت طرح کاملاً به مجری تعلق می‌گیرد.

کلیه گواهی‌های مقاسطه از انواع گواهی‌های راستین^{۱۱} می‌باشند که تا زمان استهلاك سهم مقسط متضمن اقساط

^{۱۱} گواهی راستین: نام مجموعه گواهی‌های طراحی شده در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین می‌باشد که در سیستم پایه یا

یا اجاره یا بازدهی دوره‌ای طرح می‌باشند. پس از این تاریخ و تسویه حساب آخرین پرداخت طرح به مالکیت کامل مجری درمی‌آید. در طرح‌های پایانی‌پذیر و پایان‌ناپذیر نحوه تسویه حساب در هر نوع از این طرح‌ها با توجه به آنکه نوع تأمین مالی و مشارکت چگونه باشد صورت می‌گیرد. در طرح‌هایی که با گواهی مقاسطه تأمین مالی می‌شوند هنگام تسویه حساب طرح در زمانی است که با پرداخت آخرین قسط مجری به سپرده‌گذار و تملیک کامل طرح به مجری بانک با سپرده‌گذار و مجری تسویه حساب می‌نماید. نوع طرح‌های مشمول این نوع تسویه پایانی‌پذیر تلقی می‌شوند. در طرح‌هایی که با گواهی مقاسطه اجاره تأمین مالی می‌شوند هنگام تسویه حساب طرح در زمانی است که با پرداخت آخرین قسط و اجاره مجری به سپرده‌گذار و تملیک کامل طرح به مجری بانک با سپرده‌گذار و مجری تسویه حساب می‌نماید. نوع طرح‌های مشمول این نوع تسویه پایانی‌پذیر تلقی می‌شوند. در طرح‌هایی که با گواهی مقاسطه مشارکت تأمین مالی می‌شوند هنگام تسویه حساب طرح در زمانی است که با پرداخت آخرین قسط و سود و زیان آخرین دوره مالی مقرر توسط مجری به سپرده‌گذار و تملیک کامل طرح به مجری بانک با سپرده‌گذار و مجری تسویه حساب می‌نماید. نوع طرح‌های مشمول این نوع تسویه پایان‌ناپذیر تلقی می‌شوند.

زمان استهلاك سهم مقسط

زمان استهلاك سهم مقسط: زمانی است که مقسط (سپرده‌گذار) با دریافت اقساط (شامل اقساط اصل، اجاره یا بازدهی طرح) از قسط دیگر سهمی از عین مقسطه را ندارد و مقسطه (طرح) به تملک مجری درمی‌آید. نحوه محاسبه زمان استهلاك سهم مقسط با توجه به به طول عمر طرح بعد از دوره ساخت و میزان سهم الشرکه مقسط یا مقسطان (با توجه به مدت مشارکت آنان) و آورده قسط و ارزش افزوده طرح پس از اتمام دوره ساخت طرح (و در صورت لزوم پیش‌بینی ارزش اسقاطی طرح در پایان دوره طرح) محاسبه می‌شود.

زمان استهلاك سهم مقسط در انواع طرح‌های مقاسطه یکسان محاسبه می‌شود. با توافق بانک به نمایندگی از طرف سپرده‌گذاران با مجری در هنگام عقد قرارداد از ابتدا زمان استهلاك سهم مقسط را می‌توان بجای محاسبه از روشی که به آن خواهیم پرداخت، بصورت توافقی نیز تعیین نمود.

تسهیم ارزش طرح در انتهای دوره ساخت

تسهیم سود حاصل از مقاسطه بین مقسط و قاسط یکی از مسائل مهم در مقاسطه است. به شکل سنتی این تسهیم بین دو طرف مقاسطه با توافق اتفاق می‌افتد ولی در طرح تأمین مالی مقاسطه نمی‌توان اتخاذ تصمیم درباره نسبت‌های تسهیم را به شعبه بانک ارجاع کرد و لذا لازم است تا قاعده‌ای مشخص برای تسهیم تدوین نمود. تا بر اساس آن بتوان اقساط مقاسطه را مشخص نمود. از طرفی وقتی اقساط در محاسبات وارد می‌شود در شیوه‌های متعارف تقسیط به گونه‌ای نرخ بهره وارد می‌شود که این امر در بانکداری مشارکت در سود و زیان قابل قبول نیست زیرا آن را ربوی می‌نماید. لذا باید راه حلی منطقی و غیرربوی برای این تسهیم طراحی نمود که اینجا به آن می‌پردازیم. در اینجا دو سوال کلی باید پاسخ داده شود. اول اینکه ارزش کار در ترکیب کار و سرمایه مجری به چه میزان است؟ دوم اینکه ارزش افزوده سهم

زیرسیستم‌های آن با توجه به وجه نظارتی واحد امین بانک بر نحوه عملیات مجری متفاوت از اوراق و با پیشوند گواهی منتشر می‌شوند.

سپرده گذار با چه نرخ بازدهی باید تقسیط شود که شبیه ربا نداشته باشد؟

قبل از ورود به این مبحث باید به این نکته توجه کرد که عملیات مقاسطه در مفهوم اقتصادی آن خود یک نوع فرآیند تولید ارزش افزوده است و از این منظر می‌توان به سوالات فوق پاسخ داد. در بیانی ساده از نظریه نئوکلاسیک‌ها^{۱۳} بنگاه واحدی تعریف می‌شود که کالاها را با استفاده از عوامل تولید کار و سرمایه، تولید می‌نماید. تابع تولید بنگاه بیان ریاضی رابطه بین کار و سرمایه بکار برده شده و محصول تولید شده می‌باشد. حال فرآیند مقاسطه‌ای را در نظر بگیرید که قاسط دو عامل تولید سرمایه مقسط K و آورده سرمایه قاسط B را از یک سو و عامل کار قاسط L را از سوی دیگر جهت تولید ارزش افزوده طرح مقاسطه بکار می‌بندد. تابع ارزش تولید مقاسطه (Q) بعنوان یک تابع ریاضی از عوامل تولید متغیر $(K+B,L)$ به شکل زیر بیان می‌شود:

$$Q = f(K + B, L) \quad (1)$$

تابع فوق عامل تولید ثابت ندارد و میزان تولید در ارتباط با عوامل تولید متغیر سرمایه و کار تعریف گردیده‌اند. ساختار تولید در دوره زمانی خاصی تعریف می‌گردد که سرمایه‌گذارهای انجام شده تغییر نمی‌یابند، و همچنین هزینه‌های ثابت تولید وارد محاسبات نمی‌گردند. تکنولوژی بکار برده شده، مجموعه اطلاعات فنی قاسط درباره نحوه استفاده سرمایه برای مقاسطه را شامل می‌شود که در فرم ریاضی تابع تولید مندمج است. تابع تولید غالباً بعنوان یک تابع یک مقدار^{۱۴} پیوسته برای مقادیر غیرمنفی و بعنوان یک تابع افزایشنده^{۱۵} در دامنه مورد نظر تعریف و غالباً یک تابع دقیقاً شبه مقعر عادی^{۱۶} فرض می‌شود. میزان مقاسطه و کار قاسط و سرمایه مقسط بعلاوه آورده سرمایه قاسط در واحد زمانی مشخص تعریف می‌گردند. دوره زمانی که این مقادیر و نتیجتاً تابع مقاسطه کوتاه مدت در آن تعریف می‌شوند مقید به سه محدودیت است: اولاً باید به اندازه کافی کوتاه باشد که قاسط نتواند عامل تولید ثابت را تغییر دهد. ثانیاً به اندازه‌ای کوتاه باشد که شکل تابع مقاسطه در اثر بهبود شرایط (تکنولوژی مقاسطه) تغییر نیابد. ثالثاً به اندازه کافی بلند باشد که اتمام فرآیند مقاسطه امکانپذیر گردد. بازدهی نهائی عامل تولید سرمایه مقسط K بعلاوه آورده قاسط B و کار مقسط L به ترتیب با MP_{K+B} و MP_L به شکل زیر تعریف می‌شوند:

$$MP_{K+B} = \frac{\partial Q}{\partial (K+B)} = f_{K+B}(K+B, L) = f_{K+B} ,$$

$$MP_L = \frac{\partial Q}{\partial L} = f_L(K+B, L) = f_L \quad (2)$$

قانون نزولی بازدهی نهائی عوامل تولید بیان می‌دارد که استفاده از مقادیر بیشتری از عامل تولید متغیر، در ابتدا منجر به افزایش تولید نهایی عامل مزبور شده و پس از رسیدن به میزانی از بکارگیری عامل تولید مربوطه، افزایش عامل تولید منجر به کاهش بازدهی نهائی آن عامل تولید خواهد شد. یعنی هرچه واحدهای بیشتری از یک عامل تولید متغیر را

^{۱۳} برای شرح بیشتر این موضوع به متون اقتصاد خرد بالاخص منبع زیر مراجعه نمایید:

Henderson, R., Quandt, P. (1982), Microeconomic theory, a mathematical approach. Mc-Graw Hill.

^{۱۴} - Single-valued.

^{۱۵} - Increasing.

^{۱۶} - Regular strictly quasi-concave.

بکار بریم، بعد از رسیدن به نقطه‌ای از تولید مقدار کمتری محصول اضافی بدست خواهیم آورد.^{۱۷} این قانون اثرات مشخصی در تسهیم بازدهی مقاسطه خواهد داشت که از روابط تسهیم سود که بدست خواهیم آورد قابل استنباط است. اقتصاد مقیاس چگونگی افزایش محصول را در اثر افزایش متناسب تمام عوامل تولید بیان می‌کند. اگر مقاسطه به همان نسبتی که همزمان کار و سرمایه بعلاوه آورده افزایش یابد بازگشت به مقیاس در دامنه ترکیب عوامل تولید مورد نظر ثابت تعریف می‌شود. بازگشت به مقیاس افزایشی است اگر افزایش متناسب کار قاسط و سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط سبب افزایش بیشتر محصول شود و بلعکس بازگشت به مقیاس کاهش‌ی است اگر افزایش متناسب کار قاسط و سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط سبب افزایش کمتر مقاسطه شود. بازگشت به مقیاس توسط مفهوم همگنی^{۱۸} توابع تولید تعریف می‌شود. یک تابع تولید همگن از درجه j است اگر:

$$f(t(K+B), tL) = t^j \cdot f(K+B, L) \quad (۳)$$

که با افزایش t برابر عوامل تولید سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط و کار قاسط برای مقادیر $0 < j < 1, j = 1, j > 1$ بازگشت به مقیاس به ترتیب افزایشی، ثابت و کاهش‌ی می‌باشد. یک تابع تولید خطی می‌تواند از مجموعه فعالیت‌های تولید خطی بدست آید که بطور همزمان بکار گرفته می‌شوند.^{۱۹} توابع تولید خطی، همگن از درجه اول هستند و نتیجتاً بازگشت به مقیاس ثابت دارند. مفهوم همگنی در توابع تولید بدین معنی است که اگر کلیه عوامل تولید را به یک نسبت افزایش (یا کاهش) دهیم میزان تولید نیز به همان نسبت افزایش (یا کاهش) یابد. اگر افزایش تولید به همان نسبت افزایش عوامل تولید بود تابع تولید همگن از درجه یک است. اگر نسبت افزایش تولید کمتر از نسبت افزایش عوامل بود همگنی کمتر از یک و در غیر این صورت بیش از یک می‌باشد. در سه حالت همگن از درجه یک و بیشتر و کمتر از یک، بازگشت به مقیاس، ثابت، فزاینده و کاهنده می‌شود. این شرط در تابع تولید از لحاظ ریاضی براساس رابطه (۳) قابل استنباط است. در تابع مقاسطه فرض همگنی از درجه یک کاملاً با معنی است و لذا از این فرض براساس قضیه اولر^{۲۰} توزیع درآمد بین مقسط و قاسط را بدست می‌آوریم. به عبارت دیگر در حالت همگنی از درجه یک اگر همه عوامل به یک نسبت افزایش (یا کاهش) یابند محصول نیز به همان نسبت افزایش (یا کاهش) خواهد یافت. در این حالت بهره‌وری نیز به دلیل ثابت ماندن بازدهی متوسط عوامل تولید تغییر نخواهد کرد. قضیه اولر بیان می‌نماید که رابطه زیر در یک تابع همگن از درجه j برقرار است:

$$L \cdot f_L + (K+B) \cdot f_{K+B} = j \cdot f(K+B, L) \quad (۴)$$

با جایگزینی رابطه (۱) در رابطه (۴) و با فرض همگنی از درجه یک ($j=1$) رابطه زیر بدست می‌آید:

$$L \cdot f_L + (K+B) \cdot f_{K+B} = Q \quad (۵)$$

^{۱۷} - این نقطه محل تقاطع منحنی‌های بازدهی متوسط و بازدهی نهایی است.

^{۱۸} - Homogeneity.

^{۱۹} - در متون اقتصادی توابع تولید بسیاری از لحاظ ویژگی‌های مختلف اقتصادی و ریاضی مطرح می‌باشند. نگاه کنید به:

Eatwell, J., M. Milgate, P. Newman (1988). The new Palgrave dictionary of economics. MacMillan.

ثوابی و بیدآباد و شهرستانی (۱۳۷۲)، برآورد تابع سرمایه‌گذاری کلان ایران با ملاحظات توابع تولید مختلف، رساله فوق لیسانس اقتصاد، فرهاد ثوابی اصل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.

^{۲۰} - Euler theorem.

از این قضیه می‌توان استنباط نمود که کل ارزش مقاسطه برابر است با مجموع حاصلضرب بازدهی نهائی کار مضارب (f_L) در کار قاسط (L) و حاصلضرب بازدهی نهائی مجموع سرمایه مقسط و آورده قاسط (f_{K+B}) در مجموع سرمایه مقسط و آورده قاسط ($K+B$). به عبارت دیگر اگر بخواهیم حاصل مقاسطه را بر مبنای بازدهی نهائی کار قاسط و سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط توزیع کنیم کل مقاسطه بین این دو (مقسط و قاسط) توزیع خواهد شد. قضیه اولر نقش اساسی در نظریه بازدهی نهائی توزیع را بازی می‌کند و بر این اساس هر کدام از صاحبان عوامل تولید کار (قاسط) و سرمایه (مقسط) بعلاوه آورده (قاسط) ارزش بازدهی نهائی خود را دریافت خواهند کرد و از طرفی کل مقاسطه تسهیم خواهد گردید. لازم به ذکر است که همگنی از درجه یک باعث می‌شود تا تابع سود مقاسطه نیز همگن از درجه یک باشد. به عبارت دیگر اگر π سود مقاسطه در نظر گرفته شود:

$$t.\pi = f(t(K+B), tL) - t(K+B) - tL \quad (6)$$

یعنی اگر کار قاسط و سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط به یک نسبت افزایش یابند سود مقاسطه نیز به همان نسبت افزایش می‌یابد. با استفاده از تحلیل فوق می‌توانیم نسبت سهم سود هر یک از طرفین قاسط و مقسط را براساس نسبت بازدهی سرمایه (شامل سرمایه بعلاوه آورده) و کار از ارزش افزوده عملیات مقاسطه را براساس فرمول زیر بدست آوریم. در عبارات زیر ارزش سرمایه به معنی میزان سرمایه مشارکت مقسط، ارزش آورده به معنی میزان آورده مشارکت قاسط، و ارزش بازدهی کار قاسط به معنی سود یا ارزش افزوده حاصل از مقاسطه، و ارزش افزوده به معنی ارزشی است که اضافه بر میزان ارزش سرمایه بعلاوه آورده در اثر فعالیت مقاسطه ایجاد می‌شود، و ارزش طرح به معنی مبلغ تقویم شده طرح مورد مقاسطه می‌باشد. به عبارت دیگر داریم:

$$K+B+L=Q=C+V \quad (7)$$

یعنی جمع ارزش افزوده (V) با هزینه (C) برابر با ارزش مقاسطه (Q) و همچنین مساوی مجموع ارزش کار (L) و سرمایه (K) و آورده (B) است. زیرا:

$$\pi=V \quad (8)$$

یعنی ارزش افزوده برابر سود عملیات مقاسطه می‌باشد و در رابطه زیر ارزش تقویم شده طرح برابر مجموع ارزش افزوده و هزینه تعریف می‌گردد:

$$C+V=Q \quad (9)$$

پس بدین ترتیب ارزش بازدهی کار قاسط برابر خواهد بود با ارزش تقویمی طرح منهای ارزش سرمایه مقسط منهای ارزش آورده قاسط:

$$L=Q-K-B \quad (10)$$

پس سهم سود مقسط از ارزش افزوده ایجاد شده (R_K) بعلاوه سهم سود قاسط از ارزش افزوده (R_B) برابر خواهد بود با نسبت ارزش سرمایه مقسط بعلاوه آورده قاسط بر ارزش کل طرح (Q) و همچنین سهم سود قاسط ناشی از کار وی از ارزش افزوده ایجاد شده برابر خواهد بود با نسبت ارزش افزوده تقویمی طرح بر ارزش کل طرح. به عبارت دیگر:

$$R_K + R_B = \frac{(K+B)}{Q} \quad (11)$$

$$R_L = \frac{V}{Q} \quad (12)$$

میزان سود مقسط و قاسط از حاصلضرب سهم سود آنها در ارزش افزوده تقویمی بدست می آید. به عبارت دیگر:

$$\pi_K = R_K \times V \quad (13)$$

$$\pi_B = R_B \times V \quad (14)$$

$$\pi_L = R_L \times V \quad (15)$$

بر این اساس هر کدام از طرفین قاسط و مقسط بر اساس نسبت بازدهی خود در ارزش افزوده ایجاد شده توسط مقاسطه سهم خواهند شد. و به عبارت دیگر چنانچه روابط فوق را جمع بندی نمائیم به رابطه زیر خواهیم رسید که در آن ارزش افزوده برابر خواهد بود با مجموع ارزش بازدهی کار و ارزش بازدهی سرمایه و ارزش افزوده آورده:

$$\pi_K + \pi_B + \pi_L = V \quad (16)$$

و این توزیع منطبق با قضیه توزیع ارزش افزوده اولر به کار و سرمایه براساس بازدهی نهائی هر یک از صاحبان کار (قاسط) و سرمایه (مقسط) و آورده (قاسط) می باشد. و لذا میزان مالکیت اصل و سود مقسط برابر خواهد بود با:

$$P_K = \pi_K + K \quad (17)$$

یعنی میزان مالکیت مقسط (P_K) در زمان تقویم طرح یعنی در انتهای دوره ساخت برابر است با مجموع ارزش سرمایه مقسط و میزان سود مقسط. و میزان مالکیت قاسط (P_L) در انتهای دوره ساخت برابر خواهد بود با مجموع سود قاسط بعلاوه ارزش آورده وی:

$$P_L = \pi_L + B \quad (18)$$

جمع دو رابطه اخیر نشان می دهد که پس از اتمام دوره ساخت مالکیت قاسط بعلاوه مالکیت مقسط برابر است با مجموع ارزش سرمایه بعلاوه آورده قاسط و سود مقسط:

$$P_K + P_L = \pi_K + \pi_L + K + B \quad (19)$$

و یا به عبارتی مجموع پرداختی به مقسط و قاسط مساوی مجموع ارزش سرمایه مقسط و آورده قاسط و سود مقاسطه خواهد بود:

$$P_K + P_L = \pi + K + B \quad (20)$$

روش حسابداری تسهیم

به بیان ساده تر نسبت سهم هر یک از طرفین از طرح در مقطع زمان انتهای دوره ساخت براساس نسبت بازدهی سرمایه و آورده و کار از ارزش افزوده عملیات مقاسطه براساس فرمول های زیر بدست می آید. در عبارات زیر ارزش سرمایه به معنی میزان سرمایه مشارکت سپرده گذار و ارزش آورده به معنی ارزش آورده مجری و ارزش بازدهی کار مجری به معنی ارزش حاصل از فعالیت مجری و از طرف دیگر ارزش افزوده به معنی ارزش مازاد ایجاد شده بر جمع سرمایه و آورده است که از تقویم طرح بدست می آید. به عبارت دیگر ارزش بازاری طرح در انتهای دوره ساخت منهای جمع ارزش سرمایه و آورده، ارزش افزوده طرح در انتهای دوره ساخت می باشد.

ارزش آورده + ارزش سرمایه = بهای تمام شده طرح

$$C = K + B \quad (21)$$

ارزش افزوده + بهای تمام شده = ارزش بازدهی کار + ارزش آورده + ارزش سرمایه

$$K + B + L = C + V \quad (22)$$

و:

ارزش تقویم شده طرح = ارزش افزوده + بهای تمام شده طرح

$$C + V = Q \quad (23)$$

یا:

ارزش تقویم شده طرح = ارزش بازدهی کار + ارزش آورده + ارزش سرمایه

$$K + B + L = Q \quad (24)$$

بدین ترتیب بازدهی سپرده گذار از ارزش افزوده ایجاد شده برابر خواهد بود با نسبت ارزش سرمایه سپرده گذار بر ارزش تقویمی طرح در انتهای دوره ساخت. و نسبت بازدهی معجری از ارزش افزوده ایجاد شده برابر خواهد بود با مجموع نسبتهای بازدهی ارزش آورده معجری به ارزش تقویمی طرح بعلاوه نسبت بازدهی ارزش افزوده ایجاد شده بر ارزش تقویمی طرح:

(ارزش تقویمی طرح) ÷ (ارزش سرمایه سپرده گذار) = نسبت بازدهی سرمایه سپرده گذار

$$R_K = K/Q \quad (25)$$

(ارزش تقویمی طرح) ÷ (ارزش آورده معجری) = نسبت بازدهی آورده معجری

$$R_B = B/Q \quad (26)$$

(ارزش تقویمی طرح) ÷ (ارزش افزوده طرح) = نسبت بازدهی کار معجری

$$R_L = V/Q \quad (27)$$

میزان سهم سپرده گذار و معجری از ارزش افزوده از حاصلضرب نسبت بازدهی آنها در ارزش افزوده طرح در انتهای دوره ساخت بدست خواهد آمد. به عبارت دیگر:

(ارزش افزوده) × (نسبت بازدهی سرمایه سپرده گذار) = میزان سهم سپرده گذار از ارزش افزوده

$$\pi_K = R_K \times V \quad (28)$$

(ارزش افزوده) × (نسبت بازدهی آورده معجری) = میزان سهم آورده معجری از ارزش افزوده

$$\pi_B = R_B \times V \quad (29)$$

(ارزش افزوده) × (نسبت بازدهی کار معجری) = میزان سهم کار معجری از ارزش افزوده

$$\pi_L = R_L \times V \quad (30)$$

به عبارت دیگر:

بازدهی سرمایه سپرده گذار از ارزش افزوده = میزان سهم سپرده گذار از ارزش افزوده

بازدهی آورده معجری از ارزش افزوده = میزان سهم آورده معجری از ارزش افزوده

بازدهی کار معجری از ارزش افزوده = میزان سهم کار معجری از ارزش افزوده

میزان سهم سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح از جمع میزان سهم سپرده گذار از ارزش افزوده بعلاوه سهم وی

بدست می آید. و همچنین میزان سهم معجری از ارزش تقویمی طرح از جمع میزان سهم آورده معجری از ارزش افزوده

بعلاوه میزان سهم کار معجری از ارزش افزوده بعلاوه سهم آورده معجری بدست خواهد آمد. به عبارت دیگر:

(سپرده سپرده گذار) + (میزان سهم سپرده گذار از ارزش افزوده) = میزان سهم سپرده گذار از ارزش طرح

$$P_K = \pi_K + K \quad (31)$$

= میزان کل سهم مجری از ارزش طرح

(آورده مجری) + (میزان سهم کار مجری از ارزش افزوده) + (میزان سهم آورده مجری از ارزش افزوده)

$$P_{B+L} = \pi_B + \pi_L + B \quad (32)$$

جمع دو رابطه اخیر نشان می‌دهد که پس از توزیع:

آورده مجری + سرمایه سپرده گذار + ارزش افزوده = سهم مجری از طرح + سهم سپرده گذار از طرح

$$P_K + P_{B+L} = V + K + B \quad (33)$$

چنانچه روابط فوق را جمع‌بندی نمائیم به رابطه زیر خواهیم رسید که در آن:

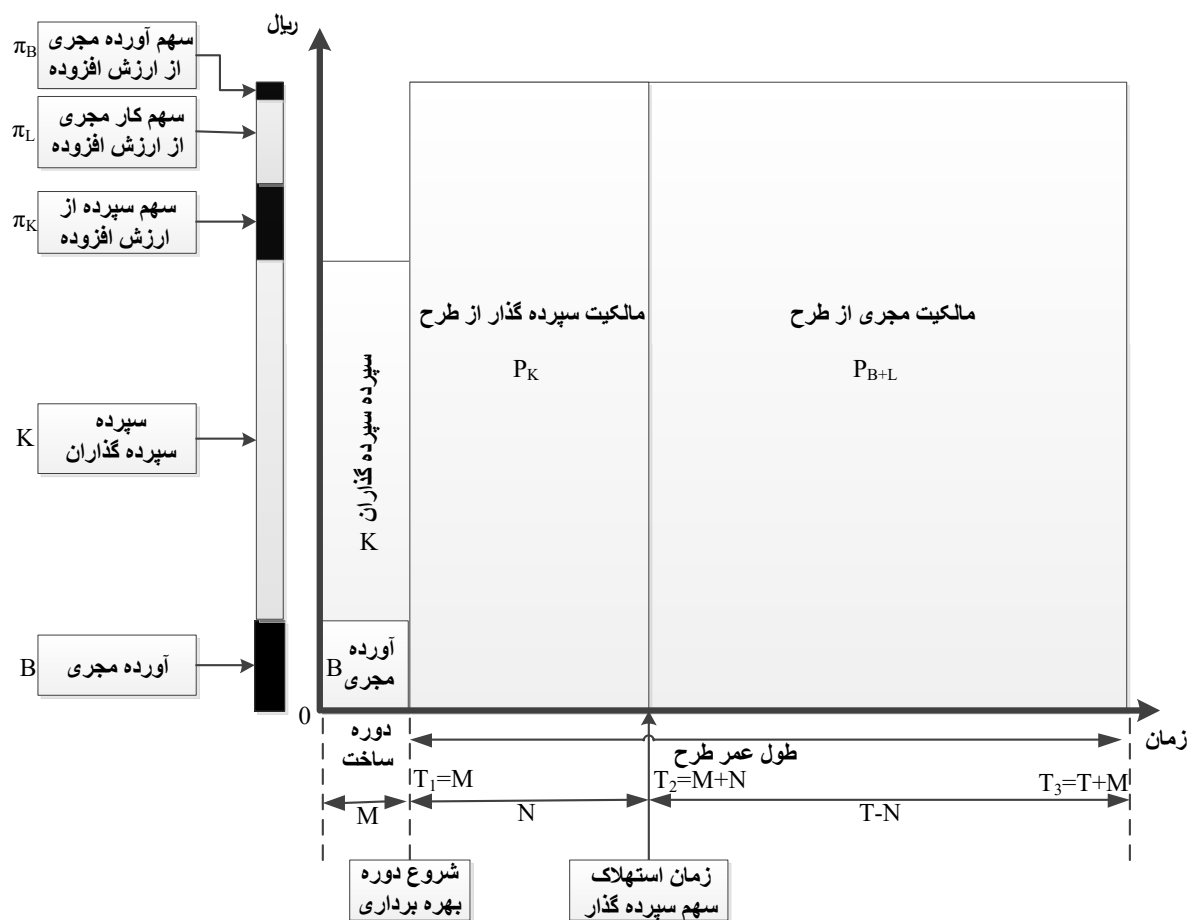
ارزش افزوده = بازدهی کار + بازدهی آورده + بازدهی سرمایه

و این نوع توزیع از لحاظ اقتصادی منطبق با رابطه مشهور توزیع ارزش افزوده اولر به کار و سرمایه براساس بازدهی هریک از دارندگان کار و سرمایه می‌باشد.

محاسبه اقساط مقاسطه در طرح‌های پایانیپذیر

گواهی مقاسطه برای طرح‌های پایانیپذیر و با عقد مقاسطه صادر می‌شود. در این فرآیند سپرده گذار منابع می‌دهد و مجری آن را با آورده خود درهم می‌آمیزد و اقدام به اجرای طرح می‌کند. در انتهای دوره ساخت بانک طرح را براساس قیمت و ضوابط بازار بانک ارزشگذاری می‌نماید و بر اساس زمان استهلاک سهم سپرده گذار نحوه اقساط لازم برای بازگشت سهم سپرده گذار را مشخص می‌نماید. در این حالت محاسبه اقساط شامل دو بخش می‌شود یکی اقساط بازگشت اصل سرمایه سپرده گذار و دیگر بازگشت بازدهی زمانی سرمایه سپرده گذار.

پارامترهایی که در محاسبه اقساط در طرح‌های پایانیپذیر (گواهی مقاسطه) موثر و در هنگام عقد قرارداد مورد استفاده قرار می‌گیرند عبارتند از: میزان سپرده گذاران (K)، میزان آورده مجری (B)، طول دوره ساخت (M)، طول عمر طرح بعد از شروع بهره‌برداری (T).

نمودار فوق را در نظر بگیرید. مجری همراه با آورده (B) خود سپرده گذاران (K) را در ابتدای دوره ساخت دریافت و اقدام به ساخت طرح طبق طرحنامه می نماید. دوره ساخت به مدت M دوره به طول می کشد. در انتهای دوره ساخت و شروع دوره بهره برداری طرح توسط بانک تقویم شده و ارزش آن به قیمت بازار (Q) به دست می آید. چنانچه در این مقطع طرح به فروش می رفت سهم مجری و سپرده گذاران از روابط زیر به دست می آمد:

$$P_K = \pi_K + K \quad (34)$$

$$P_{B+L} = \pi_B + \pi_L + B \quad (35)$$

یعنی در مقطع انتهای دوره ساخت میزان طلب سپرده گذاران و مجری از طرح برابر عبارت فوق است. حال مجری با پرداخت اقساط سهم سپرده گذاران را می خرد و مالکیت خود را بازای هر خرید به مجری منتقل و در آخرین قسط مجری بطور کامل مالک می شود. فرض نمائید عمر (پیش بینی شده) طرح پس از آغاز بهره برداری T دوره زمانی (مثلاً T سال) می باشد. اگر از لحاظ زمانی سهم مالکیت سپرده گذاران و مجری را بخواهیم در نمودار نشان دهیم به این معنی است که از زمان $T_1=M$ تا $T_2=M+N$ مالکیت متعلق به سپرده گذاران و از $T_2=M+N$ تا $T_3=T+M$ مالکیت برای مجری است. زمان T_2 زمانی است که مشارکت سپرده گذار در طرح با مجری به اتمام می رسد. و اگر چنانچه مجری تا زمان T_2 سهم سپرده گذار را بپردازد مالکیت کل طرح را بدست خواهد آورد و از زمان T_2 تا T_3 کل طرح را مالک خواهد بود. حال شرایط را اینگونه در نظر بگیرید که از ابتدا یعنی زمان $T_1=M$ مجری کل طرح را در ید خود خواهد داشت

ولی به صورت اقساط سهم سپرده گذاران را به آنها پرداخت خواهد کرد. بدین منظور لازم است تا میزان اقساط قابل پرداخت لازم را برای مجری به دست آوریم. در این حالت چند موضوع باید مدنظر قرار گیرد. اول اینکه زمان T_2 به معنی زمان استهلاک سهم سپرده گذار کی خواهد بود؟ و دوم اینکه نرخ ترجیح یا بازدهی زمانی سرمایه سپرده گذار که در ید مجری است با چه نرخ محاسبه گردد؟

برای بدست آوردن زمان N (طول زمان استهلاک سهم سپرده گذار) از رابطه زیر استفاده می کنیم:

$$N = \frac{P_K}{P_K + P_{B+L}} \cdot T \quad (36)$$

برای بدست آوردن نرخ بازدهی زمانی سرمایه سپرده گذار (r) از نسبت میزان بازدهی کل طرح که برابر با ارزش افزوده ایجاد شده طرح (V) می باشد به میزان منابع سرمایه‌ای به کار برده شده در طرح (مجموع سرمایه سپرده گذاران و آورده مجری) استفاده می نماییم. نرخ بازدهی زمانی سرمایه در ابتدای دوره ساخت و هنگام قرارداد مشخص نیست و پس از انتهای دوره ساخت و تقویم ارزش طرح به دست می آید و به هیچ وجه شبهه نرخ بهره از قبل تعیین شده را ندارد. به عبارت دیگر:

$$r = \pi_K / (K \times M) \quad (37)$$

که در آن r نرخ بازدهی زمانی سرمایه سپرده گذار می باشد. با توجه به اینکه ممکن است دوره ساخت (M) بیش از یک دوره زمانی (سال) باشد درج M در معراج رابطه فوق نرخ بازدهی زمانی سرمایه را برحسب واحد دوره زمانی (مثلاً سال) نشان می دهد. نرخ r که بدین شکل محاسبه می شود نرخ بازدهی سرمایه فقط برای سپرده گذار محاسبه می شود که در جریان ساخت طرح بصورت عملی بدست آمده است و این نرخ، نرخ بهره نیست و نرخ بازگشت سرمایه یا نرخ بازدهی سرمایه می باشد. این نرخ به این معنی است که اگر مجری و سپرده گذار تصمیم می گرفتند که مجدداً منابع سپرده گذار را در همان طرح سرمایه گذاری کنند مجری می بایست به میزان نرخ بازدهی زمانی سرمایه (r) برای سپرده گذار ارزش افزوده جدید خلق می کرد. لذا ارزش بازدهی سرمایه سپرده گذار در دوره های بعدی با استفاده از نرخ بازدهی زمانی سرمایه (r) محاسبه می شود.

اگر قرار بود مجری در تاریخ T_2 کل سهم سپرده گذار را پردازد می بایست رقم $P_K(1+N \times r)$ را پرداخت می کرد. اگر مجموع میزان اصل و بازدهی سرمایه سپرده گذار در اقساط مساوی توسط مجری به سپرده گذار پرداخت شود میزان اقساط ماهیانه برابر خواهد بود با:

$$I_t = P_K(1+0.5 \times N \times r) / N \quad t=1, \dots, N \quad (38)$$

که t نشان دهنده زمان دوره های ۱ الی N است. واضح است که:

$$\sum_{i=1}^N I_t = P_K(1 + 0.5 \times N \times r) \quad (39)$$

ضریب ۰/۵ در روابط فوق به دلیل این است که اقساط از ابتدا شروع می شود.

با توافق بانک و مجری و سپرده گذاران از ابتدا می توان N را بجای محاسبه از روش فوق، بصورت قراردادی نیز تعیین نمود.

محاسبه اقساط مقاسطه اجاره در طرح های پایانی پذیر

گواهی مقاسطه اجاره برای طرح های پایانی پذیر و با عقد مقاسطه اجاره صادر می شود. در این فرآیند سپرده گذار

منابع می دهد و مجری آن را با آورده خود در هم می آمیزد و اقدام به اجرای طرح می کند. در انتهای دوره ساخت بانک طرح را ارزشگذاری می نماید و طبق توافق اولیه طرح بطور اجاره تا زمان استهلاك سهم سپرده گذار در اختیار مجری قرار می گیرد. بانک بر اساس زمان استهلاك سهم سپرده گذار نحوه اقساط لازم برای بازگشت سهم سپرده گذار از ارزش تقویم شده طرح و اجاره آن را مشخص می نماید. رقم اجاره بهاء هنگام عقد قرارداد با توافق مجری و بانک (به نمایندگی از طرف سپرده گذار) مشخص می شود. در این حالت نیز محاسبه اقساط شامل دو بخش می شود یکی اقساط بازگشت اصل سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح و دیگر میزان اجاره دوره ای طرح که باید توسط مجری به سپرده گذار پرداخت گردد. تفاوت مقاسطه اجاره با حالت قبل یعنی مقاسطه در این است که در مقاسطه اجاره اجاره بها در ابتدا مشخص و شرط می شود.

پارامترهایی که در محاسبات تأمین مالی مقاسطه اجاره موثر و در هنگام عقد قرارداد مورد استفاده قرار می گیرند عبارتند از: میزان سپرده سپرده گذاران (K)، میزان آورده مجری (B)، طول دوره ساخت (M)، طول عمر طرح بعد از شروع بهره برداری (T)، مبلغ اجاره توافق شده حین قرارداد (S).

نمودار قبل را در نظر بگیرید. مجری همراه با آورده (B) خود سپرده سپرده گذاران (K) را در ابتدای دوره ساخت دریافت و اقدام به ساخت طرح طبق طرحنامه می نماید. دوره ساخت به مدت M دوره به طول می کشد. در انتهای دوره ساخت و شروع دوره بهره برداری طرح توسط بانک تقویم شده و ارزش آن به قیمت روز بازار (Q) به دست می آید. همانند قبل چنانچه در این مقطع طرح به فروش می رفت سهم مجری و سپرده گذاران از روابط زیر به دست می آمد:

$$P_K = \pi_K + K \quad (40)$$

$$P_{B+L} = \pi_B + \pi_L + B \quad (41)$$

یعنی در مقطع انتهای دوره ساخت میزان طلب سپرده گذاران و مجری از طرح برابر عبارت فوق است. حال مجری با پرداخت اقساط سهم سپرده گذاران را می خرد و مالکیت خود را بازای هر خرید به مجری منتقل و در آخرین قسط مجری بطور کامل مالک می شود. در این مدت در مقاسطه اجاره مجری علاوه بر پرداخت اقساط اصل سهم سپرده گذار از ارزش تقویم شده طرح ماهانه طبق قرارداد اولیه، اجاره بهای مشخص شده در هنگام عقد قرارداد را نیز در انتهای هر دوره به مجری طرح پرداخت می نماید. عمر (پیش بینی شده) طرح پس از آغاز بهره برداری T دوره زمانی (مثلاً T سال) می باشد. اگر از لحاظ زمانی سهم مالکیت سپرده گذاران و مجری را بخواهیم در نمودار نشان دهیم به این معنی است که از زمان $T_1=M$ تا $T_2=M+N$ مالکیت متعلق به سپرده گذاران و از $T_2=M+N$ تا $T_3=T+M$ مالکیت برای مجری است. زمان T_2 زمانی است که قرارداد اجاره سپرده گذار در طرح کلاً با مجری به اتمام می رسد. چنانچه مجری تا زمان T_2 سهم سپرده گذار شامل اقساط و اجاره هر دو را پردازد مالکیت کل طرح را بدست خواهد آورد و از زمان T_2 تا T_3 کل طرح را مالک خواهد بود.

حال شرایط را اینگونه در نظر بگیرید که از ابتدا یعنی زمان $T_1=M$ مجری کل طرح را در ید خود خواهد داشت ولی به صورت اقساط اصل سهم سپرده گذاران و اجاره طرح را به آن ها پرداخت خواهد کرد. بدین منظور لازم است تا میزان اقساط و اجاره قابل پرداخت لازم را برای مجری به دست آوریم. در این محاسبه اول باید مشخص نمایم که زمان T_2 به معنی زمان استهلاك سهم سپرده گذار کی خواهد بود؟ برای بدست آوردن زمان N (طول زمان استهلاك سهم سپرده گذار) همانند قبل از رابطه زیر استفاده می کنیم:

$$N = \frac{P_K}{P_K + P_{B+L}} \cdot T \quad (42)$$

یعنی در N دوره (مثلاً سال) مجری باید اصل سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح را به سپرده گذار بازپرداخت نماید. چون ارزش تقویم طرح در ابتدای دوره ساخت و هنگام قرارداد مشخص نیست و پس از انتهای دوره ساخت و تقویم ارزش طرح به دست می آید لذا میزان سهم سپرده گذار از طرح نیز در در ابتدا قابل محاسبه نمی باشد.

اگر قرار بود مجری در تاریخ T_2 کل سهم سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح را بپردازد می بایست رقم P_K را پرداخت می کرد. چون این رقم را بصورت اقساط مساوی در N دوره می پردازد میزان اقساط دوره ای وی برابر با P_K/N خواهد بود. میزان اقساط بعلاوه اجاره طرح برای هر دوره از رابطه زیر بدست می آید:

$$I_t = S_t + P_K/N \quad t=1, \dots, N \quad (43)$$

که S_t مبلغ اجاره برای دوره $t=1, \dots, N$ می باشد. لزوماً مبلغ اجاره برای دوره های $t=1, \dots, N$ می تواند یکسان نباشد. مجموع اقساط ناشی از اصل و اجاره سهم سپرده گذار از طرح در این حالت توسط مجری به سپرده گذار پرداخت می شود که برابر خواهد بود با:

$$\sum_{i=1}^N I_t = P_K + \sum_{i=1}^N S_t \quad (44)$$

با توافق بانک و مجری و بانک (به نمایندگی سپرده گذاران) از ابتدا می توان N را بجای محاسبه از روش فوق، بصورت قراردادی نیز تعیین نمود. اجاره بها می تواند بعنوان درصدی از ارزش طرح نیز هنگام عقد قرارداد شرط شود. به عبارت دیگر مجری و بانک (به نمایندگی از طرف سپرده گذار می توانند بجای اینکه هنگام عقد قرارداد رقم اجاره بها را مشخص کنند آن را نسبتی از ارزش طرح پس از دوره ساخت و تقویم بانک در نظر گیرند. در این حالت اجاره بهای هر دوره (مثلاً) سالیانه از رابطه زیر بدست می آید:

$$S_t = s \times (P_K/N) \quad (45)$$

که در آن S_t میزان اجاره بها در هر دوره و s نسبت کل اجاره به سهم سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح است و s هنگام عقد قرارداد شرط می شود. اجاره در اینجا به همان معنی حقوقی آن یعنی انتفاع از عین می باشد و مقسط موجر و قاسط مستأجر و مقسطه مستأجره می باشند. اجاره همانطور که در اینجا نیز اینطور است می تواند متغیر باشد و این موضوع تضادی با قانون مدنی ندارد. لازم به توضیح است که ارزش تقویمی طرح در هنگام عقد قرارداد تعیین نمی شود و پس از اتمام دوره ساخت با تقویم بانک محاسبه می گردد.

محاسبه اقساط مقاسطه مشارکت در طرح های پایان ناپذیر

چنانچه طرح، پایان ناپذیر تعریف گردد روش محاسبه سهم مالکیت سپرده گذاران و مجری در تاریخ انتهای عملیات ساخت همانند طرح پایان ناپذیر می باشد. حال چنانچه طرح طبق قرارداد به عنوان یک طرح تولیدی تلقی شود و سپرده گذاران نیز از بازده طرح سهمی ببرند، سپرده گذاران باید اقساط سهم دارایی خود از طرح بعلاوه سهم دوره ای (مثلاً سالانه) خود از بازدهی طرح را نیز دریافت نمایند. به عبارت دیگر علاوه بر دریافت اقساط دوره ای (سالیانه) سهمی نیز از ارزش افزوده هر دوره (سال) را نیز دریافت خواهند کرد. در این حالت سپرده گذار دریافت کننده اجاره نیست و در سود و زیان دوره ای طرح سهیم می باشد.

گواهی مقاسطه مشارکت برای طرح های پایانی پذیر و با عقد مقاسطه مشارکت صادر می شود. در این فرآیند

سپرده گذار منابع می‌دهد و مجری آن را با آورده خود در هم می‌آمیزد و اقدام به اجرای طرح می‌کند. در انتهای دوره ساخت بانک طرح را ارزشگذاری می‌نماید و طبق توافق اولیه طرح تا زمان استهلاك سهم سپرده گذار در اختیار مجری قرار می‌گیرد. بانک بر اساس زمان استهلاك سهم سپرده گذار نحوه اقساط لازم برای بازگشت سهم سپرده گذار از ارزش تقویم شده طرح را محاسبه می‌نماید و سهم سپرده گذار از ارزش افزوده طرح در انتهای هر دوره مالی براساس صورت‌های مالی مجری و زیر نظر امین مشخص می‌گردد. در این حالت نیز محاسبه اقساط شامل دو بخش می‌شود یکی اقساط بازگشت اصل سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح و دیگر میزان سهم وی از ارزش افزوده دوره‌ای طرح که باید توسط مجری به سپرده گذار پرداخت گردد. تفاوت مقاسطه مشارکت با حالات قبل یعنی مقاسطه و مقاسطه اجاره در این است که در مقاسطه مشارکت ارزش افزوده طرح در پایان هر سال محاسبه و به رقم اقساط ناشی از اصل سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح اضافه می‌شود.

پارامترهایی که در محاسبات تأمین مالی مقاسطه مشارکت موثر و در هنگام عقد قرارداد مورد استفاده قرار می‌گیرند عبارتند از: میزان سپرده سپرده گذاران (K)، میزان آورده مجری (B)، طول دوره ساخت (M)، طول عمر طرح بعد از شروع بهره‌برداری (T).

در این حالت مبلغ اقساط اصل سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح همانند حالات قبل در طرح‌های پایانی پذیر است. زمان استهلاك سهم سپرده گذار نیز همانند حالت قبل بدست می‌آید. برای محاسبه مبلغ اقساط در این حالت، اگر قرار بود مجری در تاریخ T_2 کل سهم سپرده گذار را بپردازد می‌بایست رقم P_K را پرداخت می‌کرد. در این حالت مبلغ اقساط دوره‌ای (سالانه) سپرده گذاران از اصل ارزش تقویمی طرح (P_K) برابر P_K/N می‌باشد. بازدهی طرح بصورت سهم از ارزش افزوده طرح در دوره زمانی از شروع بهره‌برداری $T_1=M$ تا $T_2=M+N$ که مالکیت سپرده گذاران مستهلك می‌شود به سپرده گذاران بصورت دوره‌ای (سالانه) پرداخت خواهد شد. مبلغ مجموع میزان اصل و بازدهی سهم سرمایه سپرده گذار از ارزش تقویمی طرح شامل بازگشت سرمایه سپرده گذار با احتساب ارزش افزوده طرح در مقطع انتهای دوره ساخت و شروع بهره‌برداری است که در اقساط مساوی توسط مجری به سپرده گذاران پرداخت شود. به این رقم در هر دوره (سال) $t=1, \dots, N$ میزان سهم سپرده گذار از ارزش افزوده دوره‌ای طرح (V_t^K) نیز اضافه خواهد شد. لذا مبلغ اقساط دوره‌ای (سالانه) برابر خواهد بود با:

$$I_t = V_t^K + P_K/N \quad t=1, \dots, N \quad (46)$$

که t نشان‌دهنده زمان دوره‌های ۱ الی N است. واضح است که:

$$\sum_{t=1}^N I_t = P_K + \sum_{t=1}^N V_t^K \quad (47)$$

باید توجه داشت که نرخ بازدهی زمانی سرمایه سپرده گذار (I) برای طرح‌های پایان ناپذیر محاسبه و اعمال نمی‌شود. ولی در عوض مجری موظف است به میزان سهم سپرده گذار از ارزش طرح تا زمان استهلاك سهم سپرده گذار، سپرده گذار را در منافع (ارزش افزوده) طرح در پایان هر سال مالی منتفع و به وی پرداخت نماید.

اگر ارزش افزوده ناشی از طرح در دوره بهره‌برداری را برای دوره $t=1, \dots, N$ متغیر V_t بنامیم که این متغیر می‌تواند مثبت، صفر یا منفی باشد. بایست از قبل به نسبت سهم مجری از طرح و سهم سپرده گذاران از طرح تسهیم شود و سپس در انتهای هر دوره (سالانه) به عنوان مبلغ گواهی مقاسطه مشارکت به سپرده گذاران پرداخت گردد. لذا در پایان هر دوره مالی پس از بستن حساب‌های آن دوره و محاسبه سود و زیان، سهم سپرده گذاران دارندگان گواهی مقاسطه

مشارکت از میزان بازده طرح (V_t^K) محاسبه و به علاوه میزان پرداختی بابت اقساط سهم سپرده گذار از طرح توسط مجری و از طریق بانک به آن‌ها پرداخت خواهد شد. به عبارت ریاضی:

$$V_t^K = \frac{P_K}{P_K + P_{B+L}} \cdot V_t \quad (48)$$

با توجه به توضیحات فوق میزان دریافتی سپرده گذاران بابت اقساط و ارزش افزوده در هر دوره مالی برابر با $V_t^K + P_K/N$ خواهد بود. مبلغ اقساط مربوط به بازپرداخت اصل سهم سپرده گذار از ارزش طرح است و V_t^K مبلغ سهم سپرده گذار از ارزش افزوده طرح پایان‌ناپذیر است که جمعاً به گواهی مقاسطه مشارکت تعلق می‌گیرد.

ملاحظات تأمین مالی مقاسطه IFS

بیمه زیان ساخت

در مقاسطه با توجه به اینکه قاسط (مجری)، از طرف مقسط (سپرده گذار) و با مشارکت سرمایه مقسط (سپرده گذار) فعالیت می‌کند و از آن محل اقدام به سرمایه گذاری می‌نماید، حقوق وی (مجری) با حقوق مقسط در مقسطه (طرح) مشاع است و قاسط به منظور جبران زیانهائی که ممکن است به این اموال وارد شود، اموال موضوع مقاسطه را به میزان سهم الشرکه مقسط و به نفع بانک بیمه می‌نماید. همچنین بانک به نیابت از مقسط می‌تواند وفق ماده ۱۰ قانون مدنی تضمین و وثیقه مناسب اخذ و به منظور حسن اجرای تعهدات قاسط و حصول اطمینان از انجام عملیات مقاسطه از قاسط اخذ وثیقه می‌نماید و قاسط موظف است تا مورد وثیقه را بیمه نماید. چنانچه پس از دوره ساخت ارزش تقویمی طرح کمتر از قیمت تمام شده باشد می‌توان از بیمه جدیدی بنام بیمه زیان ساخت برای پوشش ضرر و زیان ناشی از کاهش قیمت‌ها که منجر به پائین آمدن ارزش طرح شده است استفاده نمود. لذا مجری مقسطه را به نام و به نفع بانک و به هزینه طرح بیمه می‌نماید تا ضرر و زیان ناشی از کاهش ارزش مقسطه در انتهای دوره ساخت را جبران نماید. این بیمه در تأمین مالی مقاسطه برای هر سه نوع مقاسطه، مقاسطه اجاره و مقاسطه مشارکت الزامی می‌باشد.

مقاسطه با بازدهی صفر

چنانچه پس از دوره ساخت ارزش تقویمی طرح کمتر از قیمت تمام شده باشد بیمه زیان ساخت ضرر و زیان ناشی از کاهش قیمت‌ها که منجر به پائین آمدن ارزش طرح شده است را جبران می‌نماید. در این حال طبق توافق قبلی مندرج در قرارداد، مقسطه زیر نظر بانک به فروش رفته و با طرفین تسویه حساب می‌شود. در این حالت کارمزدی به بانک تعلق نمی‌گیرد. این رویه فقط در مقاسطه قابل انجام است و در مقاسطه اجاره و مقاسطه مشارکت قابل استفاده نیست.

دستورالعمل‌های مرتبط

دستورالعمل‌های مشارکت مالی مقاسطه منطبق با دستورالعمل‌های طرح بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین می‌باشد. این دستورالعمل‌ها تحت عناوین زیر می‌باشند:

۱. دستورالعمل احراز توانایی مجری
۲. دستورالعمل تضمینات، وثایق و آورده‌ها
۳. دستورالعمل تهیه گزارش توجیه اقتصادی، فنی، مالی طرح
۴. دستورالعمل مدارک و مستندات لازم جهت ارزیابی طرح

۵. دستورالعمل دریافتی‌های بانک
۶. دستورالعمل استانداردها و الزامات نظارت
۷. دستورالعمل گزارش دهی مجری
۸. دستورالعمل حسابداری و حسابرسی
۹. دستورالعمل تغییر در زمانبندی و هزینه
۱۰. دستورالعمل آثار تورم بر درآمد و هزینه و خالص بازدهی طرح
۱۱. دستورالعمل قصور ناشی از تاخیر در انجام تعهدات مجری و تغییر در زمانبندی
۱۲. دستورالعمل مشارکت جدید (افزایش سرمایه در حین انجام طرح)
۱۳. دستورالعمل تسویه حساب با مجری
۱۴. دستورالعمل داوری (حکمیت)
۱۵. دستورالعمل فورس ماژور
۱۶. دستورالعمل تنظیم قراردادهای بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS
۱۷. دستورالعمل شرایط عمومی قراردادهای مشارکت در سود و زیان
۱۸. دستورالعمل صلاحیت امین
۱۹. دستورالعمل انصراف سپرده‌گذار و تسویه پیش از موعد
۲۰. دستورالعمل تبدیل گواهی پذیره به سهام در طرحهای پایان‌ناپذیر (تولیدی)
۲۱. دستورالعمل پوششهای بیمه‌ای
۲۲. دستورالعمل معاملات گواهی مشارکت/پذیره
۲۳. دستورالعمل صدور گواهی آتی
۲۴. سفارش خرید و فروش گواهی آتی
۲۵. دستورالعمل نوع وثایق و تضمینات حسن انجام کار و ایفای تعهدات
۲۶. دستورالعمل دریافتی‌های بانک
۲۷. دستورالعمل بازرسی کالا
۲۸. دستورالعمل استاندارد کالا (مواد اولیه و نهایی)
۲۹. دستورالعمل تحویل کالای نهایی و اختتام
۳۰. دستورالعمل بیمه در مشارکت مالی جعاله JFS
۳۱. دستورالعمل تأخیر در تأدیه و نکول از انجام تعهد در مشارکت مالی جعاله JFS
۳۲. دستورالعمل حاکمیت شرکتی
۳۳. دستورالعمل رفتار حرفه‌ای ارزیاب و امین
۳۴. دستورالعمل افشای اطلاعات مجری

- Henderson, R., Quandt, P. (1982), Microeconomic theory, a mathematical approach. Mc-Graw Hill.
- Eatwell, J., M. Milgate, P. Newman (1988). The new Palgrave dictionary of economics. MacMillan.
- دهخدا، علی اکبر. لغتنامه.
- <http://www.loghatnaameh.com>
- موسوی، محمد صالح، شهدای انقلاب کربلا، تحقیقی پیرامون ۱۴۵ شهید کربلا، نشر: دار الکتاب، ۱۳۸۸.
- ثوابی، فرهاد و بیژن بیدآباد و حمید شهرستانی (۱۳۷۲)، برآورد تابع سرمایه گذاری کلان ایران با ملاحظات توابع تولید مختلف، رساله فوق لیسانس اقتصاد، فرهاد ثوابی اصل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.
- بیدآباد، بیژن، جلوگیری از نوسانات و بحرانهای اقتصادی ادواری با ابزار نوین مالی و اصلاح ساختار بانکی، ۱۳۸۹.
- <http://www.bidabad.ir/doc/bohran-va-abzare-mali.pdf>
- بیژن بیدآباد. تثبیت ادوار تجاری با بانکداری مشارکت در سود و زیان و اقتصاد اخلاق.
- <http://www.bidabad.ir/doc/pls-business-cycles.pdf>
- بیژن بیدآباد، ژینا آقاییگی، مهستی نعیمی، آذرنگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زبده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله‌بری، حجت‌الله قاسمی صیقل سرایی، بیژن حسین‌پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، نادیا خلیلی ولایی. طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.
- <https://www.bidabad.ir/doc/detailed-pls.pdf>
- بیژن بیدآباد، ژینا آقاییگی، آذرنگ امیراستوار، ابوالفضل هزاوه، علیرضا شفیعی، سعید نفیسی زبده سرایی، علیرضا مهدی‌زاده، علی حیات‌داودی، بیژن حسین‌پور، سید علی حسینی، اکبر شالی، محمد کاشفی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، علی کوثری، باقر عین‌اله زاده، مهستی نعیمی، نادیا خلیلی ولایی. طرح تفصیلی مشارکت مالی مضاربه (MFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، بانک ملی ایران، تهران ۱۳۸۹.
- <https://www.bidabad.ir/doc/detailed-mfs.pdf>
- بیژن بیدآباد، ژینا آقاییگی، آذرنگ امیراستوار، ابوالفضل هزاوه، علیرضا شفیعی، سعید نفیسی زبده سرایی، علیرضا مهدی‌زاده، علی حیات‌داودی، بیژن حسین‌پور، سید علی حسینی، اکبر شالی، محمد کاشفی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، علی کوثری، باقر عین‌اله زاده، مهستی نعیمی، نادیا خلیلی ولایی، مجید ناصری. طرح تفصیلی مشارکت مالی جعاله (JFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، بانک ملی ایران، تهران ۱۳۸۹.
- <https://www.bidabad.ir/doc/detailed-jfs.pdf>
- بیژن بیدآباد، طرح تفصیلی مشارکت مالی مقاسطه (IFS)، زیرسیستم بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، ۱۳۹۰.
- <https://www.bidabad.ir/doc/detailed-ifs.pdf>
- بیژن بیدآباد، مسعود صفرزاده نساجی، ژینا آقاییگی، سازمان و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) در بانک ملی ایران. اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، ۱۳۸۹.
- <http://www.bidabad.ir/doc/PLS-organization.pdf>
- بیژن بیدآباد، محمد صفائی پور. چارچوب بازار الکترونیکی معاملات گواهی مشارکت/پذیره در قالب طرح

مشارکت در سود و زیان (PLS). پنجمین همایش تجارت الکترونیکی، ۴-۳ آذر ۱۳۸۷، وزارت بازرگانی، تهران.
<http://www.bidabad.ir/doc/charchoobe-bazare-electronic-pls.pdf>